

CZU: 378.015:316.77 + 378.124

DIMENSIUNI ACTUALE ALE COMUNICĂRII PEDAGOGICE ÎN MEDIUL UNIVERSITAR

Elena BÎRSAN

Universitatea de Stat din Tiraspol

Comunicarea este o dimensiune centrală a vieții noastre culturale; fără comunicare, orice tip de cultură moare. Studiul comunicării presupune studiul culturii în care este integrată. Momentul esențial al comunicării îl constituie *interacțiunea dintre subiecții* parteneri de comunicare. Datorită schimbului de reprezentări, idei, interese, dispoziții, emoții, atitudini etc., care se produc în comunicarea pedagogică, concretă, partenerul de comunicare depășește limitele experienței proprii, ceea ce reprezintă funcția principală a comunicării pedagogice. Eficacitatea comunicării pedagogice depinde de creativitatea profesorului și implică transmiterea, intenționată sau nu, de informații destinate să lămurească sau să influențeze un individ sau un grup de indivizi receptori. În acest context vom face referire la caracteristicile definitorii ale comunicării pedagogice și la importanța acestora în mediul universitar.

Cuvinte-cheie: comunicare, comunicare pedagogică, mediu educațional, studenți, cadre didactice.

CURRENT DIMENSIONS OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN UNIVERSITY SETTINGS

Communication is an essential dimension of our cultural life; without communication, any type of culture is threatened with extinction. The study of communication implies the study of the culture in which it is integrated. The key moment of communication is the interaction between individuals perceived as communication partners. Due to the exchange of representations, ideas, interests, dispositions, emotions, attitudes, etc., that occur in the pedagogical communication, the communication partner goes beyond the limits of his/her own experience, which represents the main function of pedagogical communication. The effectiveness of pedagogical communication depends on the teacher's creativity and involves the intentional or unintentional transmission of information intended to clarify or influence an individual or a group of individuals. Therefore, the aim of this paper is to determine the defining characteristics of pedagogical communication and its importance in the university settings.

Keywords: communication, pedagogical communication, educational environment, students, teachers.

Introducere

Pornind de la ideea lansată de B.Miège, potrivit căreia „*în context social nu poți să nu comunici*”, constatăm că problemele comunicării au fost studiate încă în Grecia Antică, fapt semnalat de acest autor în lucrarea *Gândirea comunicațională* (1998).

Mai târziu, M.Dinu, în lucrarea *Comunicarea* (2000), subliniază faptul că primele preocupări legate de definirea comunicării țin de retorică. Arta de a comunica convingător s-a numit, încă de atunci, retorică (*rhetorike* la greci și *ars dicendi* sau *ars rhetor* la romani). Interesul pentru însușirea acestei arte și pentru „studiul” *comunicării interumane* a devenit dominant în epocă. În acest caz, putem spune că încă din cele mai vechi timpuri comunicarea a prezentat un real interes pentru cercetare, fiind „temelia” formării și dezvoltării omului ca entitate. *Dar ce semnifică comunicarea?*

Definirea comunicării

Conceptul *comunicare* a fost abordat, în timp, din perspective multiple, ceea ce a determinat o proliferare spectaculoasă a definițiilor. Astfel, *Dicționarul explicativ al limbii române* înregistrează, la articolul (*a*) *comunica*, următoarele sensuri: „a face cunoscut, a da de știre, a informa, a înștiința, a spune”, stabilind, așadar, un proces și o relație cognitivă. Conform acestei surse, comunicarea semnifică „*înștiințare, știre, veste, raport, relație, legătură*” [1, p.78]. În *Dicționarul de psihologie* comunicarea este o „*relație între indivizi ce implică transmiterea intenționată sau neintenționată cu influențe și efect retroactiv*” [2, p.75]. Din perspectivă *sociologică*, comunicarea este un „*proces de emitere a unui mesaj și de transmitere a acestuia într-o manieră codificată cu ajutorul unui canal către un destinatar în vederea receptării*” [3, p.123]. Prin urmare, este foarte important să ținem cont de: *ce comunicăm; cum comunicăm; când comunicăm; unde comunicăm; cui comunicăm*, deoarece, după cum menționează cercetătorul Vl.Pâslaru, „*Comunicând omul se comunică*” [4].

În concepția cercetătorului român L.Șoitu, comunicarea umană în general semnifică „știința de a folosi mijloacele de exprimare (cuvinte, gesturi, tehnici) și abilitatea de a primi, descifra și valorifica răspunsul (feedback-ul), iar emiterea mesajului necesită *voința și capacitatea de a orienta mesajul spre celălalt cu înțelegerea nevoii acestuia; cercetarea înțelegerii și nevoia de a se face înțeles*” [5, p.50].

Comunicarea, în general, și comunicarea didactică, în special, reprezintă fenomene complexe și dinamice. Un rol absolut indispensabil în activitatea cadrului didactic revine comunicării. Din aceste considerente, în cele ce urmează vom elucidă semnificația conceptului de comunicare pedagogică.

Comunicarea pedagogică

Dicționarul de pedagogie elaborat de S. Cristea prezintă definiția **comunicării pedagogice** ca „un principiu axiomatic al educației ce presupune un mesaj educațional, elaborat de subiect (profesor), capabil să provoace reacția formativă a obiectului educației (preșcolarului, elevului, studentului etc.), evaluabilă în termeni de conexiune inversă externă și internă” [6, p.47]. Comunicarea pedagogică este comunicarea profesională a pedagogului în procesul instructiv-educativ, care are anumite funcții didactice și este orientat spre a crea climatul favorabil necesar procesului de instruire și educație prin crearea anumitor relații pedagog – student. Comunicarea pedagogică poate fi considerată ca o măiestrie. Secretul principal al dezvoltării instituției contemporane îl constituie abilitatea pedagogului de a se apropia de student cointeresându-l și trezindu-i interes și dorința de a cunoaște prin intermediul comunicării pedagogice. Așadar, comunicarea pedagogică este, întâi de toate, temelia relațiilor dintre pedagog și studenți [7, p.458].

În accepția autoarei O.Ciobanu, *comunicarea didactică* este o formă particulară a comunicării umane indispensabilă în vehicularea unor conținuturi determinate, specifice unui act de învățare sistematică și asistată, ce presupune un raport bilateral profesor – elev (în cazul nostru, student) și vizează o interacțiune de tip *feedback* privind atât informațiile explicite, cât și cele adiacente intenționate sau formate în cursul comunicării. Printre *caracteristicile definitorii ale comunicării didactice* sunt menționate:

- 1) caracterul pronunțat explicativ (se acordă mare importanță înțelegerii de către studenți a mesajului);
- 2) structurarea conform logicii pedagogice a științei predate;
- 3) rolul activ al cadrului didactic, ca emițător și receptor, în selectarea informațiilor; accesibilizându-le, organizându-le și, mai ales, personalizându-le în funcție de destinatar și de cadrul în care se transmit; evident, se ghidează inclusiv după curriculum, manual și alte documente de politici educaționale;
- 4) dominarea comunicării verbale inițiată și susținută de profesori (60-70%), precum și tutelarea de către cadrele didactice a actului de comunicare;
- 5) funcțiile evaluativă și autoevaluativă, în egală măsură pentru educat și educator, ținând atingerea finalităților propuse, acoperirea nevoilor și intereselor studenților [8, p.18-19].

În aceeași ordine de idei, cercetătorul român C.Cucoș prezintă *comunicarea didactică* drept „un transfer complex, multifazial și prin mai multe canale al informației între două entități (indivizi sau grupuri) ce-și asumă simultan și succesiv rolurile de emițători și receptori semnificând conținuturi dezirabile în contextul procesului instructiv-educativ” [9, p.177].

Cercetătoarea L.Iacob propune o definiție a comunicării didactice debutând cu ideea că *aceasta este o comunicare instrumentală, direct implicată în susținerea unui proces sistematic de învățare*. În acest înțeles sunt eliminate *restricțiile de conținut* (pentru că învățarea este în egală măsură centrată pe dobândirea de cunoștințe, deprinderi, motivații, atitudini etc.), de *cadru instituțional* (poate exista și comunicare didactică informală) sau cele *privitoare la parteneri*. Întrădevăr, precizează autoarea, *nu prezența personajelor profesor-elev, cadru didactic/ studenți, imprimă unei comunicări specificul didactic, ci respectarea legităților proprii unui act sistematic de învățare*, acestea fiind orientate spre optimizarea raporturilor dintre funcțiile și finalitățile educației, dintre obiectivele - conținuturile - metodologia - evaluarea activității de educație/instruire [apud 10]. Deducem astfel din sursele prezentate adevărul științific, prin care: *comunicarea este un mijloc, formă, mecanism, principiu al relațiilor interpersonale* ce permite transmiterea unor informații, specifice în cazul comunicării pedagogice, prin care influențăm educații pentru a produce anumite schimbări în conduita acestora – schimbări ce ar putea fi măsurate cu ușurință. Sunt transmise astfel nu doar conținuturi informaționale, ci și conținuturi afectiv-atitudinale, idee asupra căreia reflectă L.Ezechil (2002).

Conținuturile didactice sunt dublu codificate: pe de o parte, proiectarea și dirijarea *circuitului conținuturilor didactice*; pe de altă parte, favorizarea *circuitului conținuturilor afectiv-atitudinale*, exprimate prin *acceptare, izolare, aprobare, conformare, renunțare, protest, apreciere valorică* etc. [11, p.50].

Învățământul superior este un factor-cheie pentru dezvoltarea culturală, economică și socială a societății bazate tot mai mult pe cunoaștere și un promotor al drepturilor omului, dezvoltării durabile, democrației.

În viziunea autorului VI.Pâslaru, un obiectiv important al învățământului universitar modern este *formarea unui spectru de tehnici profesionale, cărora în ultimul timp li se acordă prioritate față de cunoștințe*. Problema se pune ca un imperativ de formare a capacităților de dobândire în mod independent a cunoștințelor [12, p.59]. Mediul universitar ca personaj principal al societății bazate pe cunoaștere are misiunea de a contribui direct la dezvoltarea individului și a mediului social-economic generând cunoștințe prin educație, cercetare și inovare. O comunicare între părțile menționate poate să devină eficace numai dacă se dezvoltă un parteneriat real între părțile interesate, prin existența unor reglementări și structuri organizatorice care să faciliteze comunicarea între cadrul didactic și student.

Prin urmare, scopul comunicării în universitate nu se rezumă la reușita academică, ci urmărește *reușita umană*, în toate condițiile și în toate momentele vieții, căci „puterea cuvântului dă sentimentul curajului de a-și exprima ideile, eliberându-se de teama paralizantă a criticii altora, oferă posibilitatea de a explora în splendoarea imaginilor lumii, de a căuta răspunsuri în multitudinea de cunoștințe de care dispune și pe care vrea să le dețină. Limba devine un instrument de afirmare și confirmare a dezvoltării intelectuale, un instrument de construcții plastice care prevede posibilitatea saltului calitativ spre forme expresiv-imaginative elevate, cu un anumit grad de originalitate” [apud 13, p.459].

În urma celor relatate, menționăm că comunicarea nu este numai transmitere de informații, dar și de atitudine, iar atitudinea implică și afectivitate. Nu putem neglija importanța culturii emoționale asupra comunicării pedagogice, descrise de către cercetătoarea Maia Cojocaru-Borozan în studiile sale. Autoarea prezintă conceptul de *comunicare didactică bazată pe cultură emoțională*, pe care o definește ca pe o *comunicare specifică procesului educațional cu scopul de a dezvolta în cadrul obiectivelor didactice potențialul emoțional al agenților educației* (al profesorilor și studenților), *exprimat în valori emoționale concretizate într-un stil de comunicare charismatic* (fascinant și atractiv). Simpla reflecție asupra comunicării didactice bazate pe cultura emoțională poate aduce clarificări esențiale în modul de a acționa eficace în relațiile interpersonale din contextul școlar, pentru a transmite explicit și implicit nu doar conținuturi științifice, ci și conținuturi afectiv-atitude (emoții, sentimente, dispoziție generală pozitivă). Această nouă viziune asupra comunicării didactice, promovată de autoare, necesită o analiză a procesului de comunicare pentru a surprinde și explica competent cele mai subtile cauze ale fenomenelor de disconfort emoțional în viața universitară, care subminează de cele mai multe ori calitatea predării-învățării-evaluării [14, p.98].

În ultimul timp, profesorul este solicitat tot mai mult să-și părească rolul de transmițător al cunoștințelor, pentru „a se preface într-un inginer al educației, în cel ce organizează contingentele învățării, orientează și controlează modificarea comportamentului”, menționează M.Minder. Pentru aceasta este necesar să dețină competențe profesionale. Din aceste rațiuni, în ierarhizarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice M.Călin plasează în prim-plan *competența comunicativă a profesorului*, subliniind că în cazul relației pedagogice de comunicare *problema de fond este eficiența comunicării*, aceasta referindu-se la *competența de comunicare a vorbitorilor* ca ansamblu de abilități personale în procesul comunicării [apud 15, p.165].

Competența de comunicare

Pornind de la faptul că o competență (lat. *competentia*; engl. *competence*) presupune „*capacitatea unei persoane de a corespunde cerințelor într-un anumit domeniu*” [16, p.14] menționăm că, competențele didactice constituie elementele cheie ale procesului de pregătire profesională a viitorilor educatori. În rol absolut necesar în acest sens îl deține *competența comunicativă*.

T.Slama-Cazacu definește conceptul de *competență comunicativă* drept „capacitatea de a prezenta propriile intenții, nevoi, interese în procesul de comunicare, precum și de a percepe interlocutorul, în vederea inițierii unui dialog în procesul de învățământ. În educație, capacitatea de comunicare determină înțelegerea dintre profesor și elev/student în vederea atingerii scopurilor și desfășurării activității de învățare” [17, p.32]. Potrivit opiniei lui M.Călin, competența comunicativă implică inițierea și declanșarea actului comunicării prin combinarea diverselor aspecte ale căilor de transmitere și decodificare a mesajului – calea verbală și nonverbală, cu particularitățile lor specifice de expresivitate – și stăpânirea de către subiecți a anumitor atribute fiziologice și psihice spre a se face înțeleși [18, p.50].

În viziunea cercetătorului L.Șoitu (2001), competența de comunicare presupune „întregul ansamblu de abilități personale: a ști, a ști să faci și a ști să fii și să devii”. Deci, acest tip de competențe, după cum se poate

observa, implică toate formele de comunicare și de manifestare în general. Cu privire la competențele de comunicare în cazul profesorilor, acestea se adaptează și se perfecționează în raport cu exigențele carierei didactice prin voință și efort. În aceeași ordine de idei, L.Sadovei (2008) afirmă că **competența de comunicare didactică este un ansamblu de comportamente comunicative de elaborare/transmitere/evaluare a discursului didactic și de asigurare a unor rețele comunicaționale productive în context educațional** [19, p.78] În acest caz vom face trimitere la opinia cercetătorului I.Cerghit, care menționează că **competența de comunicare didactică** include:

- ✓ abilitatea de a folosi cunoștințele de limbă în scopul de a afirma ceva, a explica, a clarifica, a întreba, a analiza, a interpreta, a cere etc.;
- ✓ abilitatea de a construi structuri gramaticale corecte și de a le utiliza în comunicarea didactică, adică de a le da valoare funcțională, de a le atribui sensuri și semnificații;
- ✓ abilitatea de a integra în contextul comunicării factori cognitivi, afectivi, volitivi; a avea cunoștințe despre derularea, construcția și funcționarea logică a comunicării orale și scrise de tip argumentativ;
- ✓ a avea cunoștințe despre rolul gesticii, mimicii, al tăcerii, oportunitatea zâmbetului etc. (al comportamentului nonverbal);
- ✓ priceperea de a expune oral și de a asculta, înțelegerea întrebărilor și oportunităților: când? unde? cu cine? despre ce? în ce mod? să utilizeze limbajul [apud 20, p.62].

În viziunea noastră succesul obținut în mediul universitar de student are la bază și asimilarea valorilor competenței de comunicare didactică. În acest sens, în opinia L.Sadovei (2008), **valorile competenței de comunicare didactică se manifestă la nivel discursiv** prin: normativitate lingvistică, discurs coerent și inteligibil, limbaj pedagogic, strategii discursive, persuadare rațională, fidelitate și relevanță științifică, personalizare, convergența limbajelor și la **nivel relațional**: stil cooperant, persuadare afectivă, distributivitate a atenției, flexibilitate comportamentală, conversație empatică, echilibru emoțional, expresivitate afectivă, retroacțiune pozitivă [21, p.29].

Comunicarea universitară este un fenomen plurideterminat de maximă complexitate care generează o multitudine a formelor de manifestare ce presupun conținuturi variate, coduri, canale și strategii specifice [22, p.42].

Concluzii

Putem afirma că **calitatea comunicării pedagogice** vizează maniera de a comunica reprezentată de anumite stiluri de comunicare: **stilul activ în exces**, numit **stil agresiv sau dominator**, caracterizat prin control, satisfacția de a conduce și a se impune; **stilul pasiv în exces** fiind caracterizat prin autodevalorizare și autodezaprobare; **stilul asertiv** ce presupune echilibru fin între a fi activ și a fi pasiv. Stilul de comunicare pedagogică implică onestitate în comunicare care creează intimitate în legătură cu ceea ce este adevărat pentru oameni, deoarece onestitatea stimulează onestitatea, aceasta având caracter de profilactică.

Pentru ca o **comunicare să fie eficientă**, trebuie să îndeplinească următoarele **condiții pedagogice**: planificarea riguroasă a discursului în raport cu interesele studenților, climatul psihologic ce exprimă disponibilitate pentru ascultarea fiecărui student, consistența de conținut a mesajelor, expresivitatea comunicării, inteligibilitatea celor comunicate, acceptul interlocutorilor, compatibilitatea în plan comunicațional a partenerilor. Or, toate acestea conduc la succesul în mediul universitar în general și în relația profesor–student, care în mare parte este bazată pe comunicare.

Referințe:

1. IORDAN, I. *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a). București: Univers Enciclopedic, 2009. 1192 p.
2. *Marele dicționar de psihologie*. București: Trei, 2006. 1358 p.
3. LAROUSSE. *Dicționar de sociologie*. București 1996.
4. PĂSLARU, VI. *Principiul pozitiv al educației*. Chișinău: Civitas, 2003. 320 p.
5. ȘOITU, L. *Pedagogia comunicării*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2001. 224 p.
6. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Grupul Editorial Litera, 2000. 398p.
7. OMER, Ch. Coordonate pedagogice ale formării culturii comunicării studenților. În: *Cultura profesională a cadrelor didactice. Exigențe actuale*. Materialele Simpozionului științific internațional, Chișinău: U.P.S. „I. Creangă”, 2013, p.457-463.
8. CIOBANU, O. *Comunicare didactică*. București: Centrul Editorial Poligrafic ASE, 2003. 132p.

9. CUCOȘ, C. *Educația: experiențe, reflecții, soluții*. Iași: Polirom, 2013. 318 p.
10. SADOVEI, L. *Competența de comunicare didactică*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2008. 171 p.
11. EZECHIL, L. *Comunicarea educațională în context școlar*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2002. 184 p.
12. PÂSLARU, VI. *Op.cit.*
13. OMER, Ch. *Op.cit.*
14. BOROZAN, M. *Teoria și metodologia dezvoltării culturii emoționale a cadrelor didactice: Teză de doctor habilitat în pedagogie*. Chișinău, 2011. 385 p.
15. JIANU, E. *Calitatea comunicării pedagogice în planul valorificării metodelor interactive în învățământul preuniversitar din România și Republica Moldova. În: Materialele Simpozionului internațional UPSC „Cultura profesională a cadrelor didactice. Exigențe actuale”*. Chișinău, 2013, p.122-129.
16. SOCOLIUC, N., COJOCARU, V. *Formarea competențelor pedagogice pentru cadrele didactice din învățământul universitar*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2007. 160 p.
17. OMER, Ch. *Op.cit.*
18. *Ibidem.*
19. SADOVEI, L. *Op.cit.*
20. *Ibidem.*
21. *Ibidem.*
22. OMER, Ch. *Op.cit.*

Date despre autor:

Elena BÎRSAN, doctor în științe pedagogice, lector universitar, Universitatea de Stat din Tiraspol.

E-mail: elena.birsan32@yahoo.com

Prezentat la 15.10.2019